

TERRI APTER

Groot ouder schap

Over liefde
en relaties
tussen
generaties

Inleiding

Ik werd volkomen verrast door de kracht van het grootouderschap. En dan ging het niet alleen om de liefde – ook al was die er in overvloed – of om de nieuwe zorgen en beslommeringen. Wat mij het meest raakte, en de aanleiding vormde tot dit boek, was de drastische transformatie van ons gezin en de positie die iedereen binnen dat gezin had. Toen die jongste generatie haar intrede deed verwachtte ik dat mijn inbreng kleiner zou worden, maar in plaats daarvan merkte ik dat het belang van alle gezinsleden juist groter werd. Ik was nu een ander soort moeder: de moeder van een kind dat ook een ouder was, en een heel nieuwe grootmoeder – en ik had geen flauw idee wat dat inhield. Het beeld dat ik ooit had, dat grootouders niet echt belangrijk zijn voor de jongere generaties, kwam me elke dag vreemder voor. De band tussen verschillende generaties stond nu centraal in mijn manier van denken, voelen en ademen, en ik wist dat hetzelfde voor anderen gold, en dan vooral voor de een op de drie mensen boven de vijftig die grootouder is. Ik kon geen platform vinden, er was geen boek of blog dat dit nieuwe hoofdstuk van liefde eer aandeed, en dus begon ik zelf aan een breder onderzoek.

In dit boek wordt de belangrijke rol van het grootouderschap in de schijnwerpers gezet. We vieren de liefde tussen de generaties en erkennen tegelijkertijd hoe moeilijk het is om positief te blijven en op een positieve manier betrokken te zijn. We onderzoeken de psychologische krachten die generaties samenbrengen, en de krachten die hindernissen opwerpen. We onderzoeken de sociale en historische druk die de relaties tussen de generaties vandaag de dag vormen, en we kijken ook terug op de manier waarop grootouderschap vorm heeft gegeven aan de menselijke evolutie. We zien dat de band tussen grootouders en hun kleinkinderen sterk blijft, zelfs als de aard van de relatie in onze steeds veranderende wereld kentert.

Ervaringen van grootouders zijn van groot belang voor de menselijke ervaring. Ze zouden een onderdeel moeten zijn van elk gesprek, of dat gesprek nu over persoonlijke dingen of over politiek, familiebanden en de gezinsdynamiek gaat. De bijdrage van grootouders aan het gezin is relevant voor ieder familielid en bij het schrijven van dit boek dacht ik aan álle lezers die de liefde tussen verschillende generaties in stand willen houden en willen begrijpen wat het is om een gezin te zijn.

Veel grootouders voelen net als ik een afstand van het beeld van een vriendelijk oud mensje dat een zittend leven leidt en alleen een passieve rol binnen het uitgebreide gezin speelt. Als we de doorleefde ervaring van het moderne grootouderschap willen begrijpen, moeten we het stereotiepe westerse model van ‘het gezin’ dat maar uit twee generaties bestaat – ouders en hun kinderen – herwaarderen en een omwenteling teweegbrengen in de manier waarop we over gezinnen, ouder worden en verbinding denken. En daarbij richten we ons op de volgende onderwerpen:

- de bijzondere aard van de liefde voor kleinkinderen

- de impact die het grootouderschap op onze identiteit heeft
- de behoefte om nieuwe manieren te leren om ouder te zijn van onze volwassen kinderen
- de manier waarop grootouders een kind tegen de klappen en tegenslagen van het leven beschermen
- de rol van grootouders in de menselijke evolutie
- de lastige driehoeksverhouding van verbinding en persoonlijk aanzien: grootouders, ouders, kleinkinderen
- het schipperen tussen relaties met schoonfamilie, en onze eigen volwassen kinderen
- kinderopvang en de bijdrage van grootouders aan de carrière van de ouders
- de kinderen steunen als de ouders gaan scheiden
- de verandering van de manier waarop grootouders over de hele wereld betrokken zijn bij het gezin

Zoals bij elke langdurige, intieme relatie het geval is, bevat ook de band tussen de generaties elementaire passies: liefde, het gevoel ergens bij te horen en bescherming, maar ook de angst om iemand te verliezen, een gebrek aan controle, afnemende autoriteit en invloed. Het hele verhaal kan niet worden verteld én er kan geen begeleiding worden geboden zonder op een eerlijke manier naar de soms rommelige aspecten van intieme relaties te kijken: er heerst nu eenmaal een onvermijdelijke spanning tussen ergens bij horen en individualiteit, tussen ruimhartigheid en zelfzuchtigheid. Er zouden planken vol boeken over deze onderwerpen moeten zijn, maar omdat grootouderschap nu eenmaal niet wordt gezien als een basis- of complexe relatie, blijven de uitdagingen die gezinnen hebben bij het bepalen van de rol van de grootouders onzichtbaar.

Ook al is er in onze brede cultuur nog niet genoeg onderzoek gedaan naar dit onderwerp, dat wil nog niet zeggen dat het niet bestaat in onze persoonlijke ervaring. Als ouders of grootouders denken we individueel vaak diep na over hoe we kunnen profiteren van de liefde en zorg die in de verschillende generaties aanwezig kan zijn, zonder onze privacy of onze autonomie te verliezen. Maar het idee dat het gezin de kern vormt en dat de banden tussen de generaties marginaal zijn, is zo diepgeworteld dat dit grote gesprek zijn weg nog niet heeft gevonden naar de heersende discussies over gezinnen en hun onderlinge relaties. Tot nu dan.

Het grootouderschap opnieuw uitgevonden

De cultuur van grootouders buitenspel zetten is deels het resultaat van leeftijdsdiscriminatie; een van de laatste (maatschappelijk) geaccepteerde vooroordelen. Grootouder worden wordt gezien als de kers op de taart van het leven; een taart waarvan de meeste punten al zijn opgegeten. Het woord ‘oudere’ op zich doet al denken aan iemand met een visie die beperkt is tot de eigen persoonlijke geneugten en irritaties. Een zonvakantie is een bijzondere bron van opwinding, maar de interesse van ouders zou meer uitgaan naar de rekening voor de stookkosten en gammele knieën. Het woord ‘grootouder’ is gelinkt aan het beeld van iemand die achter de geraniums zit en alleen maar aan zichzelf denkt – een beeld dat heel erg gedateerd is.

De grootouders van tegenwoordig zijn niet meer te vergelijken met de grootouders van de vorige generaties. Vaak hebben ze in hun jeugd voor een verschuiving in de vrouwelijke identiteit gezorgd, waarbij ze de heersende genderverdeling van de huishouding doen uitdaagden en de identiteit van de vrouw

veel verder brachten dan de huiselijke kring. Ze leven langer en zijn vaak gezonder en actiever dan hun ouders op dezelfde leeftijd waren; vaak werken ze nog, zijn ze met hun eigen carrière bezig en worden ze gedreven door ambitie, financiële behoeften, hang naar avontuur en deelname aan een grotere gemeenschap.

Deze sterke, naar buiten gerichte schare anticipeerde op een middelbare leeftijd waarop die lastige spanning tussen hun wensen en plichten zou afnemen. Maar in plaats van het lege nest dat zoveel mensen van middelbare leeftijd in Amerika en Europa zich hadden voorgesteld, moeten grootouders zich tegenwoordig bezighouden met de kinderen van hun eigen volwassen kinderen, die hun steun nodig hebben – steun waarvoor vaak moet worden gereisd, waarvoor geld nodig is en waar ze altijd veel energie in moeten steken. Wereldwijd spelen de hedendaagse grootouders – negentig procent van hen – een rol bij de zorg voor de volgende generatie; ze hebben een bepaalde invloed op hen en steunen ze.¹ Meer dan twee derde deel van de grootouders past regelmatig op bij hun overspannen, werkende kinderen. Een deel van die zorg is beperkt tot een bepaalde situatie – schoenen gaan kopen met de kleinkinderen, of met ze naar de opticien – maar 20 procent van de grootouders helpt hun kinderen tot wel tien uur per week.²

De jongere generatie – de nieuwe ouders – heeft een uitdagende baan. Ze hebben ook hoge standaarden voor het toezicht op en het verrijken van de ontwikkeling van hun kind. Ze zijn overwerkt en gestrest, en zien de grootouders als een extra paar handen. Als de grootouders zich op deze manier gaan inzetten, ontdekken ze dat ze een stapje terug doen in status, van mensen die de beslissingen nemen over het welzijn, de opvoeding en de gezondheid van de kinderen naar toeschouwers; van mensen

die de eerste rechten hebben op hun geliefde kinderen naar mensen die afhankelijk zijn van de ouders om hun kleinkinderen te mogen zien. Deze verschuiving van status vindt ook wereldwijd plaats, zelfs in landen als China en India, waar grootouders ooit de autoriteit over hun kinderen bleven uitoefenen, ook al waren die zelf ook ouders geworden. Jonge ouders over de hele wereld zijn vastbesloten om hun mobiliteit en onafhankelijkheid te behouden, zelfs al doen ze daarvoor een beroep op de praktische, emotionele en vaak financiële bronnen van de grootouders.

Achter de blijdschap van een nieuw mensje in de familie verwelkomen ligt een doolhof van veranderende relaties met de eigen volwassen kinderen en hun partners. En dan zijn er ook nog de ouders van de aangetrouwde kinderen, die een gelijksoortig, maar vaak toch heel ander aandeel in het leven van hun kleinkinderen hebben. En als er zoveel op het spel staat, waar kunnen we dan – zoals Barbara Graham zich afvroeg in het voorwoord van *Eye of My Heart*, haar bewerkte boek met essays over het grootouderschap – zien dat mensen ‘worstelen met de rol op zich’?³

Opvattingen uit het verleden, en een nieuw besef

Tot de jaren dertig van de twintigste eeuw was er nog nooit onderzoek gedaan naar grootouders, en tot dan toe had men er een vertekend beeld bij, gevormd door vrouwenhaat en leeftijdsdiscriminatie. Van grootouders werd aangenomen dat ze streng en star waren, en vastzaten in archaïsche aannamen over de opvoeding van kinderen.⁴ Ze leken vastbesloten te zijn om zich met de pogingen van de jonge moeders om hun kind op te voeden te bemoeien. De jonge moeders volgden de nieuwe,

verlichte adviezen van hun tijd, terwijl de grootmoeders luidkeels ouderwetse, dogmatische standpunten aanprezen. Grootouders waren knorrig, langzaam en zaten vast in hun ouderwetse manier van doen, en waren dus ongeschikt om de zorg voor jonge kinderen op zich te nemen. Twintig jaar later waren de standpunten van klinisch psychologen nog net zo doorslaggevend; men richtte zich op de ‘onaardige grootmoeder’, die zich niet kon aanpassen aan verandering en ‘op een onplezierige manier agressief’ was ten opzichte van zowel de ouders als de kleinkinderen.

Dit boek biedt een wezenlijk nieuw perspectief op grootouders. We kijken naar onderzoek waaruit blijkt dat regelmatig contact met kleinkinderen een positieve bijdrage levert aan de mentale gezondheid, weerbaarheid en sociale vaardigheden van die kinderen. Een groot deel van dit boek bestaat uit mijn eigen ervaring met de onverwachte en overweldigende emoties van het grootouderschap, maar je hoort er ook de stem in terug van veel verschillende grootouders, ouders en kinderen terwijl ze door de liefde tussen de verschillende generaties navigeren, ermee worstelen en ervan genieten. Ik put ook uit werk dat ik de afgelopen vijfendertig jaar heb gedaan betreffende gezinsdynamiek, en in het bijzonder de dynamiek tussen ouders en kinderen van alle leeftijden – vanaf de kindertijd tot de middelbare leeftijd – en tussen gezinnen die samen zijn gebracht door het huwelijk of uiteen zijn gescheurd door echtscheiding.

Ik heb drie doelstellingen met dit boek. Ten eerste onderzoek ik de essentiële, maar verwaarloosde complexiteit van de relaties tussen verschillende generaties van een gezin. Ten tweede wil ik een nieuwe kijk bieden op de manier waarop grootouderschap van invloed is op identiteit, prioriteiten en waarden. Ten derde wil ik tips geven aan degenen die hun weg zoeken in

nieuwe gezinspuzzels, nieuwe emoties, nieuwe behoeften en nieuwe compromissen. Je zou de tips aan het eind van elk hoofdstuk kunnen zien als een versie van een constructie die stukje bij beetje wordt opgebouwd. Ze geven je eenvoudige, stapsgewijze aanpassingen die je kunt proberen, aanpassen en opnieuw kunt proberen, en intussen onderzoek je wat voor jouw gezin wel of niet werkt. Door deze flexibele, persoonlijke benadering kunnen belangrijke banden tussen de generaties tot bloei komen.

Voor mijn recente werk, dat door het Newnham College in Cambridge werd gesteund, heb ik tweeënzeventig grootouders uit tweeëndertig gezinnen in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk geobserveerd en geïnterviewd. De meeste grootouders behoren of behoorden tot een heteroseksueel stel; twee paren vormden een homoseksueel stel. Zoals uit de verhalen zal blijken, hadden de gezinnen veel verschillende religieuze en etnische achtergronden. Ze werden geobserveerd tijdens interacties: van af en toe oppassen tot grote, formele bijeenkomsten van religieuze en seculaire ceremoniën of verjaardagen.⁵ We bekijken hoe ze het ervaren om grootouder te zijn: op welke manier de werkelijkheid verschilt van hun verwachtingen, of deze rol keuzes beïnvloedt, bijvoorbeeld waar je gaat wonen en hoe je je tijd doorbrengt, de manier waarop het grootouderschap de ervaring van het ouder zijn van volwassen kinderen beïnvloedt, hoe het je persoonlijke identiteit, ambities en de betekenis van het ouder worden beïnvloedt en welk effect het grootouderschap op je algehele tevredenheid heeft.

Omdat de kans groter is dat vrouwen vaker actief de relaties tussen de generaties vormen en onderhouden, is 65 procent van de deelnemers aan mijn onderzoek grootmoeder, al komen uit-

gesproken rollen en relationele stijlen van grootvaders ook voor in dit boek. De stemmen van de grootouders en hun gezinnen worden in de context geplaatst van de weinige, maar waardevolle grote datasets die gericht zijn op de impact van de grootouders op het welzijn van kinderen, hun ouders en op de grootouders zelf.⁶

Ik hoop dat lezers die grootouder zijn een soulmate vinden in de verhalen in dit boek, lotgenoten, en wegwijzers tijdens de verschuivingen en uitbreiding van de relaties binnen het gezin. Ik hoop dat lezers die zelf ouders zijn zullen begrijpen dat de veranderingen door het ouderschap hen tegelijkertijd afhankelijker en minder tolerant maken ten opzichte van hun ouders en schoonouders. Als ik me de lezers als kleinkinderen voorstel, denk ik aan mijn eigen kleinkinderen en hoop ik dat ze er de boodschap in lezen die zoveel grootouders willen overbrengen: ‘Dit is de waarde en de aard van mijn liefde; houd het dicht bij je om erop te leunen en er vertrouwen en troost uit te putten voor alles wat nog gaat komen.’

1

De geboorte van een grootouder

‘Ik had niet verwacht dit allemaal te voelen’

Toen ik jong was, tekende het ouderschap zich voor mij af als een toekomst waar ik me weliswaar op verheugde, maar die tegelijkertijd angstaanjagend was. Ik wist dat moeder worden een bedreiging was voor de vrijheid die ik met de jeugd associeerde. Het zou de onzekere, maar opwindende ambities en identiteit ontregelen die ik tot de kern van mijn bestaan rekende. Een kind krijgen zou verantwoordelijkheden, vragen en emoties met zich meebrengen die ik niet kon overzien of onder controle kon houden. Maar toen ik worstelde met het vooruitzicht om moeder te worden, dacht ik nooit ook maar één keer na over de tijd dat ik grootmoeder zou kunnen worden. En daarin ben ik niet de enige.¹

Of het nu een verrassing voor ons is dat we grootouder worden of dat het een rol is waar we al lang naar verlangen, het is altijd een overgang naar het onbekende. De nieuwe verbinding brengt ons blijdschap, maar er zijn ook belangrijke aanpassingen nodig voor onze positie binnen een gezin en onze relatie met onze kinderen en hun partners. Als we grootouder worden, merken we dat de kern van onze emotionele identiteit nieuwe ontwikkelingen doormaakt. Het lijkt wel alsof we op de set van

een nieuwe voorstelling over familie zijn gekomen zonder een script om ons te begeleiden.

Liefde op het eerste gezicht

Toen Faye's dochter Chrisy beviel van haar eerste kind, ervoer de kersverse grootmoeder iets wat zij een 'explosie van liefde' noemde. De aanblik van iedere pasgeborene, vol karakter en al in staat om de eigen behoeften te uiten en op de wereld te reageren, brengt een stroom van verwondering met zich mee. Combineer dat met het besef dat het kind bij jou hoort en je wordt overspoeld met nog veel hogere golven van verwondering en liefde.

'Ik kon mijn ogen niet van hem afhouden,' vertelt Faye. 'Mijn schoonzoon zei iets tegen me, maar ik hoorde hem helemaal niet. Toen ik weer bij mijn positieven kwam, lachte mijn dochter om me.'

'Oma viel gewoon in katzwijn,' plaagt Chrisy goedmoedig.

Liefde – of dat nu romantische liefde, de liefde van een ouder of een grootouder is – is wetenschappelijk gezien een soort totale zonsverduistering in het brein. Elke categorie van de liefde heeft dan wel haar eigen hersenchemicaliën, maar de belangrijkste twee hormonen die met liefdevolle verbindingen te maken hebben, zijn oxytocine en vasopressine. Het is algemeen bekend dat moeders in het zogenoemde gouden uur, vlak na de bevalling, en tijdens het geven van borstvoeding een hoog niveau oxytocine hebben – ook wel bekend onder de naam 'knuffelhormoon'. Minder bekend is dat die chemische stoffen ook opwellen in vaders en grootouders die bezig zijn met hun kleinkinderen. Ja, dat in katzwijn vallen van grootouders be-

staat dus echt. Maar die nieuwe liefde is nog maar één onderdeel van de uitgebreide gezinsconfiguratie.

Chrisy, die nog herstellende is van een onverwachte keizersnede, gaat helemaal op in haar baby en ontdekt een nieuwe diepgang in de onderlinge band van het gezin. ‘Ik weet hoe belangrijk het gezin is,’ zegt ze. ‘Mijn moeder zei altijd: “Je weet pas wat ik voor je betekenen als je zelf kinderen hebt.” Wat had ik daar een hekel aan! Ik had het gevoel dat ze zei dat ik óf nu niet genoeg van haar hield, óf dat ik nog wel spijt zou krijgen van mijn kritiek op haar. Maar nu begrijp ik het. Er is een verbinding die je nooit wilt verbreken. Het is overweldigend, want je zou alles voor je kind doen. En zij had dezelfde gevoelens toen ik geboren werd. Ik begrijp nu hoe belangrijk de bloedlijn is.’

Faye kijkt toe terwijl haar dochter zich over haar baby buigt en wordt ook overweldigd door een nieuw soort liefde. ‘Mee-maken dat je eigen kind een ouder wordt, is alsof je zelf ook steeds weer verliefd op haar wordt.’

Schrijver en journalist Anna Quindlen ziet het als volgt: ‘Het is zo opwindend om grootmoeder te zijn... Maar wat voor mij het meest opwindend is, is zien dat mijn oudste kind een eersteklas ouder is.’³ De overgang naar het ouderschap versterkt de banden tussen moeder en dochter en smeedt een nieuwe verbinding tussen grootouder en kleinkind.

Verschillende wegen naar de liefde

Veel grootouders die verknocht zijn aan hun kleinkinderen ervaren die chemisch veroorzaakte ‘katzwijn’ niet als ze de baby voor het eerst vasthouden. Mijn eigen reactie was meer iets van: ‘Gelukkig, hij heeft alle vingertjes en teentjes, en zijn organen

en reflexen functioneren.’ Ik was nog meer moeder dan grootmoeder, en opgelucht voor mijn dochter dat ze zo’n prachtige baby had gekregen. Mijn impuls om om hen heen te blijven hangen en te helpen was maar voor een deel omdat ik aanspraak wilde maken op mijn kleinzoon. Zijn geboorte deed me weer denken aan mijn eigen intrede in het moederschap die gepaard ging met isolement en chaos. Mijn moeder lag op sterven in de tijd dat mijn eerste dochter – nu zelf moeder – werd geboren, en in die tijd (voor de intrede van smartphones of e-mail) renden we heen en weer om foto’s van haar eerste kleinkind te maken, die te laten ontwikkelen en ze per post te versturen. Ze was al te zwak om ze zelf vast te houden, maar mijn vader zette ze zo neer dat ze ze kon zien wanneer ze haar ogen opendeed.

Net als veel nieuwe grootmoeders ontdekte ik dat mijn ‘altruïstische’ hulpaanbod soms niet in goede aarde viel. Een telefoontje onderbrak het dutje dat de jonge moeder zo nodig had. Als ik eten meenam wanneer ik op bezoek kwam, leek dat hun veel werk te bezorgen omdat ze de tafel dan moesten dekken en sausjes tevoorschijn moesten toveren. Ik ontdekte al snel dat ik meer kritiek voor mijn inbreng moest verwachten dan dankbaarheid voor mijn motieven. Maar ik bleef beschikbaar om een paar uurtjes op mijn kleinzoon te passen wanneer mijn dochter naar de sportschool ging en om haar een handje te helpen wanneer ze haar best deed om haar compleet ontwrichte leven weer wat op orde te krijgen. En elke keer als ik dit soort ‘rugdekking’ aanbood, dacht ik er weer aan hoe ik me voelde toen ik zelf pas moeder was en ik, in de zeldzame momenten dat er iemand op mijn baby kon passen, iets van het leven van daarvóór terug kon pakken. Ik wist nog hoe fijn ik het vond als ik alleen rondliep – een gevoel dat vroeger heel normaal was, maar nu vreemd aandeed: mijn handen waren leeg, mijn ge-

dachten konden afdwalen en ik ademde gemakkelijk. Ik wilde mijn dochter ook zulke momenten van verademing geven.

Ik weet niet meer wanneer mijn aandacht verschoof van ‘ik doe dit voor mijn dochter’ naar het besef dat een verbinding tussen mijn kleinzoon en mij een nieuwe onverwachte ader van vreugde had geopend. Het zwangerschapsverlof van mijn dochter liep ten einde en ik was inzetbaar als hun oppas iets dringends had. In de oude buggy die ik ook voor mijn dochter had gebruikt (en die de ouders afkeurden omdat hij niet voldeed aan de standaarden van de moderne babypullen), wandelde ik met hem naar parken en doktersafspraken. Hij leerde praten en herhaalde dan uitdrukkingen die ik gebruikte, waarbij hij zijn wenkbrauwen fronste en helemaal in beslag werd genomen door de uitspraak. Ik had het gevoel dat ik rechtstreeks contact maakte met zijn mentale inspanningen en dat ik een speciaal plekje had in dat zachte, geconcentreerde hoofdje. Soms luisterde ik naar muziek als we met blokken of autootjes speelden, en dan zag ik opeens dat hij naar me keek en heen en weer wiegde – hij imiteerde de bewegingen die ik maakte, maar waarvan ik me niet bewust was. Ik schaamde me een beetje, maar ik voelde me ook heel gevleid.

Al snel was hij een echte peuter en hield ik zijn hand vast als we gingen wandelen. En ook al was zijn handje maar klein – of dat voelde in elk geval zo – dat handje was het enige waar ik aan dacht. Toen ik voor het eerst met hem naar de tandarts ging, durfde hij niet in de grote, bruine stoel te gaan zitten. Ik zei dat ik wel eerst zou gaan zitten, zodat hij op mijn schoot zou kunnen zitten, en het ging allemaal goed. ‘Jouw voeten zijn een driehoek,’ stelde hij vast, want hij zag alleen maar de bovenkant van mijn voeten die samen met de stoel een driehoek vormden. Hij legde zijn eigen voeten net zo neer als die van mij

en zei: ‘Nu zijn er twee driehoeken.’ Ik zat trillend van plezier op mijn plekje en keek met hem mee. Toen we terugliepen naar de auto was de stoep versperd en moesten we een omleiding volgen. Ik raakte mijn richtinggevoel meteen kwijt. ‘We moeten die kant op,’ zei hij toen ik aarzelde, en toen ik hem bedankte en hem uitlegde dat ik ‘een beetje in de war was’, zei hij: ‘Ik kan je wel helpen als je in de war bent.’ Hij herhaalde precies wat ik had gezegd en liet dat vergezeld gaan van zijn eigen kracht, en ik pakte zijn handje nog wat steviger vast. Er moet wel zoiets zijn als een specifieke grootouderhartslag die bij zulke intieme interacties voelbaar wordt.

Later, toen hij naar de kleuterschool ging, haalde ik hem één keer per week op om met hem naar zwembles te gaan. Als hij rillend en hongerig uit het water kwam, wikkelde ik hem in een handdoek, zette hem op mijn schoot en gaf hem de snacks die ik had klaargemaakt. Het ritme waarmee hij kauwde en de bewegingen van zijn lichaampje op mijn schoot zorgden voor een vredig, fijn gevoel. Terwijl de ouders om ons heen achter hun kinderen aan zaten om ‘niet zo rond te lummelen en zich aan te kleden omdat we nog meer te doen hebben’ was ik ergens waar geen tijd bestond. Het is echt niet zo dat ouders niet genieten van het gevoel, de geur en de geluiden van de lichaampjes van hun kinderen. Dat doen ze echt wel, maar zij moeten ook nog honderd andere dingen doen. Grootouders kunnen meer in het moment zijn, juist omdat zij waarschijnlijk minder militaire precisie nodig hebben voor hun huishouding.

Als we naar huis liepen, deden we allerlei spelletjes. Hij rende vooruit om zich te gaan verstoppen en genoot ervan dat ik zogenaamd bang werd omdat ik hem niet kon vinden. Hij maakte ‘eten’ van boomblaadjes, en ik mocht mee-eten. Het werd een plek waar we op avontuur gingen als ontdekkings-

reizigers in een groot bos. Ik vond het – net als zoveel grootouders – helemaal niet moeilijk om te doen alsof en ging mee in zijn verzinsels. Hij nam mijn bijdragen aan het spel – welke andere mensen er ook nog ‘kwamen eten’ of welk land we ook gingen ontdekken – heel serieus. Voor mij was het de ultieme ervaring van verbondenheid door middel van verbeeldingskracht.

Als we thuiskwamen, vroeg hij steevast: ‘Zullen we samen met de trein spelen?’ Hij verleidde me om nog even te blijven en mijn favoriete spel te spelen – tenminste, wat hij dacht dat mijn favoriete spel was. Ik werd heel goed in spoorwegen aanleggen, of die nu van hout of van plastic waren. Ze liepen van de woonkamer naar de gang, en dan de hoek om naar de keukens. Hij was al snel beter dan ik; die van hem splitsten zich in alle richtingen en hij legde dubbele sporen, maar ook al mocht ik dan nu geen sporen meer ontwerpen, hij gaf me maar al te graag instructies, of ik mocht naar hem kijken als hij nauwkeurig uitlegde wat hij aan het doen was. Het werd steeds moeilijker om zijn visie te kunnen bijbenen, maar als dat lukte was dat steeds weer een grote, fijne verrassing.

Claudine Attias-Donfut, een Franse academicus die over de relaties tussen verschillende generaties schrijft, zei eens: ‘Door dat ik de kleine wereld van [haar kleinzoon] in word getrokken en er een belangrijk deel van ga uitmaken, ben ik begonnen me terug te trekken uit het actieve volwassen universum waarin ik had vastgezet sinds mijn kinderen het huis uit waren [...] Ik ga nu over naar een nieuwe fase van het leven.’⁴ Psycholoog (en grootmoeder) Alison Gopnik schrijft met fantasie en wetenschappelijke nauwkeurigheid over de ontwikkeling van het kinderbrein. Ze laat de talloze manieren zien waarop dat wordt afgestemd om te leren, terwijl oudere mensen – de leeftijds-

groep waarop de meeste mensen grootouder zijn – het veel moeilijker vinden om iets te leren, vragen te stellen of de wereld te heroverwegen en zich haar op een andere manier voor te stellen.⁵ Dit komt niet alleen maar doordat oude honden maar moeilijk nieuwe trucjes leren, maar ook omdat ouderen vaak niet op dezelfde fantasierijke manier spelen als kinderen doen. Vermaak, bijvoorbeeld praten met vrienden, lezen, een film of een toneelstuk kijken en naar muziek luisteren kan verrijkend zijn, maar gemakkelijk meedoen aan nieuw, inventief spel is zeldzaam – behalve met kleinkinderen. Het plezier dat dit met zich meebrengt is vergelijkbaar met een shot cocaïne, omdat het dankbaarheid en liefde genereert voor onze heerlijke leraar en visionair.

Natuurlijk worden ouders ook aangegrepen door de verrassende, originele manieren waarop hun kind de wereld ziet. Maar grootouders, van wie het brein over het algemeen minder kneedbaar is (in de zin van aanpasbaar of absorberend), hebben steeds meer baat bij het stimuleren van intimiteit met hun kleinkinderen. Wandelen met een tweejarige is volgens Alison Gopnik hetzelfde als een wandeling maken met William Blake. Het duurt veel langer om van A naar B te komen, omdat je kleinkind zich maar zelden op de bestemming richt, eerder op de details van de reis.⁶

Dat is perfect voor mijn tachtigjarige echtgenoot en onze negen jaar oude kleindochter. Zij wijst hem op de geuren, de geluiden en de dingen die ze onderweg ziet. Doordat haar grootvader nu langzaam loopt, kan zij doen wat een kind doet: informatie vergaren uit alles om haar heen. In plaats van zich op één ding te concentreren, heeft ze een brede interesse en tast ze de omgeving af als een lantaarn die zijn licht laat schijnen op alles wat interessant, plezierig of merkwaardig kan zijn.⁷

Anna Quindlen stelt het als volgt: ‘Met een klein kind praten is alsof je met jezelf praat – met degene die je was voordat je vergat om dingen te zien.’⁸

Dat verklaart het onderzoek waaruit blijkt dat grootouders die een dag per week voor kleinkinderen zorgen aanmerkelijk minder risico lopen op dementie dan mensen in dezelfde leeftijdsgroep die geen aandeel hebben in het leven van de jongere generaties.⁹ Persoonlijke, fantasierijke betrokkenheid bij kleinkinderen stimuleert een grotere mentale behendigheid en een grotere bekwaamheid om problemen op te lossen, zo ontdekte Claudine Attias-Donfut. Door mee te doen aan de fantasiewereld van haar kleinzoon, voelde ze ‘dat [haar] emoties veranderden. Problemen die ze in [haar] professionele leven tegenkwam, leken minder zwaar te wegen en werden in een nieuw perspectief gezet.’¹⁰ En terwijl grootouders op denkbeeldige plekken terechtkomen waar ze hadden gedacht er nooit meer te komen, leren kleinkinderen dat er iemand is die graag vol warmte en nieuwsgierigheid naar hen luistert, waardoor een speciaal vertrouwen ontstaat dat een opmerkelijk en blijvend effect heeft.¹¹

De opkomst van nieuwe moeilijkheden

Of je nu meteen in katzwijn valt of dat de liefde langzamerhand groeit, die liefde is nog maar het begin. De nieuwe verbondenheid van de grootouders schept veel extra behoeften: de behoefte om een nieuwe, langdurige relatie met een kind aan te gaan, de geruststelling van een onderlinge verbinding en van betrokkenheid bij het leven van het kind. De liefde voor het pasgeboren kind brengt een verlangen naar een tastbare interactie met zich mee, en de beloning van de blik die een kind

naar diens verzorger werpt. Daarom zoeken grootouders vaak mogelijkheden om deel uit te maken van intieme taken zoals vasthouden, troosten, verschonen en voeden. Maar de behoeften van de grootouder moeten via de ouders worden overgebracht.

Om de ingewikkeldheid en de afwisseling van de ervaring van grootouders te kunnen begrijpen, moeten we inzien dat die afhankelijk is van een aantal andere relaties: die tussen de nieuwe ouders en hún ouders, en tussen de groep verder verwijderde familieleden zoals broers en zussen, ooms en tantes, stiefouders, van beide kanten van de familie, en van de beruchte ongemakkelijke ruimte die die twee kanten scheidt en de nieuwe ouders en grootouders met de aangetrouwde familie verbindt.

Het nieuwe ouder- en grootouderschap vindt plaats binnen de context van intense en tot nu toe nog niet onderzochte emoties. Het dagelijks leven van de jonge ouders is onherkenbaar geworden. De blijdschap en liefde die ze voelen gaan waarschijnlijk gepaard met verwarring, onrust en vermoeidheid. In deze context worden ze gevoeliger ten opzichte van elkaar, en dat geldt zowel voor de positieve als de negatieve gevoelens. Warmte en verbinding worden meer gewaardeerd, maar de lontjes zijn korter, en de grootouders moeten zich voorbereiden op snel oploeiende irritaties en volwassen kinderen die zich sneller beledigd voelen. Soms gaan die buien al snel weer over, maar ze kunnen voor blijvende wonden zorgen, en dan vooral onder schoonfamilie.

Chrisy's schoonmoeder Aisha is ook grootmoeder. Ook zij is overweldigd door een nieuwe liefde, en ze is trots dat haar zoon de rol van ouder op zich heeft genomen. Maar Aisha voelt zich

ook ongemakkelijk als ze haar kleinkind vasthoudt, omdat haar schoondochter er altijd zo dicht op zit. Ze vertelt: 'Ik heb het gevoel dat de baby echt van mij is, ook al weet ik dat dat niet zo is. En als ik bij hem wegga, blijf ik denken dat ik iets kwijt ben. Toen ik bij hem wegging, had ik het gevoel dat ik een deel van mezelf achterliet.'

Aisha's emotionele systeem is gekaapt doordat ze zo aan de baby gehecht is, zoals heel vaak gebeurt bij grootouders. Door die gehechtheid ontstaat een dwingende behoefte aan betrokkenheid. Maar ze vraagt zich af of die betrokkenheid wel welkom is. 'Ik loop op eieren als ik bij mijn schoondochter ben. Ze is echt wel beleefd, maar ik moet voorzichtig zijn. Ik kan iets zeggen en zie dan gewoon al aan de manier waarop ze haar hoofd beweegt dat ik iets verkeerd heb gezegd.'

Die onuitgesproken behoedzaamheid neemt toe als ze bij haar nieuwe kleinzoon op visite gaat. 'Ik probeer te helpen wanneer hij huult of zich opwindt, maar het lijkt wel alsof ik haar beledig. Ik weet niet wat dat is. Denkt ze misschien dat ik de baby van haar wil afpakken? Maar ik gun haar alleen maar een beetje rust. Of denkt ze misschien dat ik haar een ongemakkelijk gevoel wil bezorgen? Ik heb het aan mijn zoon gevraagd, maar hij zegt alleen maar: "We zijn er nog niet aan gewend, ma, laat haar maar." Volgens mij wil hij gewoon niet weten wat ik te zeggen heb.'

Een gemeenschappelijk thema onder grootouders is het hi-jen-zij-verhaal: de grootouders van vaderskant tegen de grootouders van moederskant. 'Je hebt als jonge moeder zoveel te doen,' zegt Aisha. 'Ik wil alleen maar een handje helpen. Ik weet nog goed dat alle hulp welkom was toen mijn kinderen werden geboren. Ik dacht dat mijn schoondochter dankbaar zou zijn.'

Logisch, toch?